

PIGLATAN

"Journalism without a moral position is impossible. Every journalist is a moralist...one who looks at the world and the way it works, someone who takes a close look at things every day and reports what she sees, someone who represents the world, the event, for others. She cannot do her work without judging what she sees." - Marguerite Duras

SYNOPSIS:

Ti "Piglatan" ket maysa a nakaladladingit a pakasaritaan ni Boni, maysa a managbasura iti dumpsite. Nabayag a nagnanaed ken nagbibigay dita ta adda ibainna iti rupana a napakaruan iti nakaal-alas a pigpiglat. Gapu iti dayta, nakaugalianna ti agabbungot iti bonete, a nakaalaanna iti pammabalaw ken naganna a Boni.

Nabayag nga arapaapna met koma ti makaadayo dita ngem gapu iti dina ammo ti kinasiasinona awan ti maaramidanna no di agarapaap lattan. Mariribukan no maminsan ta adda dagiti sirmata iti panunotna ngem dina mapagsilpo, gapu iti nakaro a pannakalipatna. Dayta pay ti mangririribok kenkuana.

Nakaro ti mapaspasaran ni Boni ti pagbasuraan ta malaksid iti angot, asuk ken kinarugit ti aglawlaw, makaibaba unay iti kinatao ken dayaw.

Iti maysa nga aldaw, dumteng ni Fermin, maysa a diurnalista, nga agal-ala iti ladawan ken maireport. Kinagura ni Boni daytoy ta kas man natiliwanna a maal-alan ti ladawan. Agsinnupanget dagiti dua iti damo. Ngem iti agangay, gapu iti laing ni Fermin, agpinnagaymda a dua.

Iti kamaudiananna, mabukel ni Boni ti sirmata-laglagipna ket ditan a matakuananna a ni Fermin ket adda ladawan ng im-imetenna. Ipabigbig ni Fermin no am-ammona ti ladawan

Ti Piglatan ket mangipakpakita iti kinaanus, panagsagaba, panagtalek, pannakipagayam. Iti kamaudianna, makita ti ima ti gasat a mangiturong kadagiti bambanag a makaparagsak ken mangyeg balligi.

MALAGAWAN ni Boni a magmagna iti napitak a basuraan. Napeggad ti kada addangna ta mabalin a mailugnak. Addada ngamin dagiti paset a maipagarup a natangkem, ngem gayam kasla gayung-gayong daytoy a pakaisagmakan.

Sinimpana ti bonetena tapno saan a makastrek ti ayamuom dagiti nakaron ti pannakabuyokda a bambanag. Kasta pay a panglappedna iti napuskol nga asuk nga aggapgapu iti di makaanges a darang gapu iti ginabsuon a basura.

Masemsem no kasta a makakita kadagiti aglabas nga agapput iti agongda - ta kas man makadurmenda. Masair a talaga. Ta agpaso met ketdi ta nakurangda iti digos. Nadulpet ti isu aminna: saan la a ti pagan-anayna, no di ketdi pati kaungganna. Saanna a mapunas a kasta ti kananakemna, ta kasla man anniniwan dayta nga a sumusurot iti sadino man ti papananna. "Agnanayonak latta kadi a kastoyen?" makunkunana a masansan.

Adda dayta a protesta iti kananakemna. Ta no apay met a dina malagip ti kinasiasinona. Ikarkarigatanna a taluntonen ti ipaspasimudaag dagiti parmatana, ngem kasano a masurotanna ket magutedguted met. Isu a dina mapgsilpusilpo. No agkidem wenno agmulagat adda dagiti kasla tagainep a sumken a masirmatana nga adda kakibkibinna a kakinkinnatawana, sa ballaetan iti kimat. Maputed. No kuan makitana ti bagina nga agpakpakaasi a magergerretan iti laslasag, sa maputed, sa manen pagpiespiestaan dagiti bingraw. No kastan ti mapanunotna, ikarkarigatanna a lagipen no kaano, sadino, wenno asino ti akintimek kadagita.

Kas manen ita, masair unay ta mapanunotna a kaludludonda dagiti bingraw. Uray kasano ti aramidenna nga agisimpa wenno agdalus, kaskasdi nga adda mabati nga angot, naalas, ken mababalaw. No mabalin koma iwaksina dayta a lagip ken kapanunotan ta makaturtor ta dina ket ngarud mapagsusurot, wenno mapagbaliw.

No damagem iti naganna, awan ti maibagana. Kasta a kasta. Isu nga idi agangay, pinanaganandan iti Boni. Kankanayon ngamin a nakaabbungot iti bonete. Ibainna la unay ti maysa a banag iti kinataona. Piglatan. Dina ket ngarud ammo no ania ti nakaalaanna. Nakaruamanna daytan a nagan. Nakaruamanna daytan a piglat. Nakaruamannan dayta a bonete. Kayatna, kalikagumanna unay-unay nga agbaliw koma dagita. Masapulanna koma ti kinataona. Ngem kasano a maaramidanna dayta, no kaludludonna met iti inaldaw ti basura: naangot, naasuk, ngilngilawen, mangibabain.

Gapu kadagita a mapasasamak ken kapanunotan, kas man awan kaimudinganna iti daytoy a biag. Tao met isuna, saan a kasla a bonete nga awan riknana. Kumpleto isuna iti panagrikna - masaktan; adda met dayawna a mamulitan.

IMMINGAR ti panagriknana idi makaimatang iti aglanglanga a diurnalista. Di makatalna a manglitlitrato kadigiti bumabasura. Nakitkitanan sa idi daytoyen. Ngem saanna a masinuno. Agpukkaw koma ni Boni a mangiyalikaka iti pannakadangran dagiti agpadpadaan a makakaranukon ti basura, ngem nilappedanna ti bagina. Nakaipaturong ngamin ti kamera ti diurnalista kenkuana.

Sinenyasanna ti lalaki nga agparbeng. “Dinak al-alaan, ta no saan,” sinimpana ti bonetena. Dina ipalubos a basta lattan tumayab wenna sumisiasi ket maiparang ti rupana. Dina la ketdi ipalubos nga adda makakita iti nakalalaad unay a rupana, a piglatan.

“Mabalin nga alaanka, apo?” inkidkiddaw ti diurnalista. “Uray maysa lang?”

“Dim gandaten. Uray maipaturong la kaniak dayta, kagurakon,” masemsem ni Boni, “ta no saan, makaramanka.”

Kasla saan a naawatan ti lalaki ti kinunana. Isu nga intuloyna ti immasidag.

“Siak ni Fermin, manong. Taga-Manila Journal,” impakitana ti nakakuentas a Press IDna. “Mabalin ti mangala iti ladawanyo?”

Naglingaling ni Boni. Naadaan iti atap. “Kitaek man ta kameram?”

Kalmado nga immabay ni Fermin. “Gurayka, manong.” Ngem saan a nabatad a makita dagiti ladawan ta nalawag ti init. Kitaem kadi, uray pay kalubanta ti screen, saan latta a mairupaan dagiti adda iti ladawan.

“Kitaek ta no saan, makaramanka.”

Napasnek ni Fermin a nangipakita kadagiti ladawan a naalana. “Ania manong, umanamongkan?”

Imbes a mapukaw ti rurodna, naseggedan la ketdi manen. “Padasem ta dika ket pumanaw ditoy a naisupot iti plastik.”

Ngem kas man awan nangngeng ni Fermin. “Makitak ket ngata ti kinaguapoyo no ikkatenyo ta abungotyo.”

“Sumardengka. Pumanawkan!” impukkaw ni Boni.

Saan a nangkir-in ni Fermin. Ketdi, nangiruar iti sandwich. “Mabalin ti makigayem?”

Mabuisiten ni Boni ngem kas man raemenna ti taktakder ni Fermin. “Kagurak dagiti reporter a kas kenka. Diak pagan-ano dayta sandwichmo.”

“Manong, naimas daytoy,” inyunnoyna, “siak ti mismo a nangisagana itoy.”

Kas man narikna ni Boni ti sinseridad ni Fermin. Ngem kuna ti panunotna a, “baka adda sabidong dayta a makan. A baka adda kiddawenna kenka.”

Kasla man naawatan ni Fermin ti pakaseknanna. Dinardaras daytoy a nilukatan ti maysa a bungon sana dinagdagus ti kimmagat. “Naimas, ramananyo kadi.”

Kasla nagkatay iti nabuyana nga inaramid ni Fermin. Naparaem naminsan pay, iti sidap ti panunot ti kasangsangona. Dina napupuotan, kimmita a nabayag iti dua bungon ti makan a maididiaya. Taptapayaen ni Fermin ti nakagatan iti kanigid. Ti sibubukel iti kanawan.

Nagangayanna, kas man natalek a pinilina ti nanganan ni Fermin. Intallikudna sa kimmagat. Ginanasna ti nagngalngal iti saggabassit. In-inut. Awan ti panagdardaras. Pinennekna ti panagramanna iti nakaay-ayo unay a makan. “Duma daytoy a tao,” nayarasaas ti panunotna. Adun ti nasalsalawna ngem awan pakaidasigan daytoy.

Agpalpaliw, agur-uray met latta ni Fermin a nalikudan. Di nagtigtignay dita.

Ti rurod ni Boni itay ket in-inut a nabawbawan. Ket kas man nabaliwan dayta iti naiduma a rikna ti pannakipagayam. “Fermin, agaluadka, ading. Liklikam ti magna kadagiti napatad a paset ta nakaurnongan ti pitak dagita, baka lumnedka.” Nangitudo iti dua a paset ti pagbasuraan. Panangisakit dayta a naggapu iti kaungganna.

“Agyamanak, manong. Bay-am ta no umayakto manen, tandaanak dayta a patigmaam ken dagiti intudom.

“Mayat. Pasensiakan ket ni awan pay naurnongko,” ket nagpalauden ni Boni.

“Manong mabalin a mainterbiuka?” adda pakaasi iti timek ni Fermin.

“Dayta pay ti maysa a kagurak. Agsapulka laengen iti dadduma.”

ITI SUMUNO a Domingo, napaldiapanna ni Fermin. Nariknana a kas man isuna ti gagara daytoy. Daras a timmallikud sa ginandatna ti umadayo. Ngem naalibtak ti diurnalista. Nakakamakam a dina napupuotan.

“Good morning, manong,” inlak-amanka iti sandwich, ne.”

“Bagimon. Di inkaskaso ni Boni. Kas ngamin dumawat iti pabor, a mamagbaliw iti imbagana a dina kayat ti agpainterbiu. Dina nga inawat.

“Ala, metten, ‘nong. Alaemon, ne.”

“Nabsugak pay. Kanem lattan.”

“Awan ti rumbeng a pagdanagam,” inyisemna. “Dika interbiuen.”

Gapu iti nangngegna. “Awatek no kaduaka a mangan,” insungbatna.

“Pagbigyanka, manong.”

“Ading, aglisika ta umayen asuk,” intudo ni Boni ti papananna.

“Tenk yu, manong.”

“Diak kayat a masukanka. No kayatmo mapanta idiyay linongko.” Intudona ti tentna iti igid ti pagbasuraan.

“Sika ti matulok, manong,” insungbat met ni Fermin.

“Inta ngaruden ta dika ket masuor iti asuk ditoy,” nagnagnada nga agpadaya, a direksion ti tentna.

Nasdaaw ni Fermin iti indiyaya ni Boni. “Siguradoka nga idiyayta linongmo?”

“Sika ti kaunaan a nagtalekak iti kastoy. Ken diakon ul-uliten a yawis no madim.”

Nautob ni Fermin, a gundaway a makasinged ni Boni. Kas man agramrambak iti pannagnana a sumursurot ken Boni.

Madamdama pay nakagtengdan iti tent. Nupay adayoda, adda latta a masay-op ti ayamuon nga aggapu iti naggapuanda. “Sumrekka, adingko,” inyawis ni Boni, “pasensiakan ta naillet ken nadulpet.”

Inwaras ni Fermin ti panagkitana. Adda ti napagrarabaw a karton a kas kama iti tengnga. Napagrarabaw a namureng a kas pungan a dumna iti kaunegan. Nakupin nga ules nga adda pigisna. Plato, mallukong, baso, iti kanigid. Dadael nga groto iti kanawan.

“Pagyamanak unay ti panagtalekyo, manong.”

“Awan aniamanna, adingko. Awan ti maipaayko mamirindata, wen?”

“Dika agdanag, manong. Mas ketdi nga alaem daytoy maysa pay a sandwich. Ken daytoy juice, imbag la nga adda makanmo no mabisinka...”

“Pagyamanak manen a ti kinaimbagmo, adingko.”

“Pakaragsakak ti makatulong, apo. No addanto manen panawenko yawitankanto iti adadu.”

“Dispensaremon toy pagtaengak, wen?”

“Ayna, pagyamanak ditoy ti nakasapulak iti kinapudno. Kalikagumko nga alaen ti imatang ti gobierno ditoy. Saan la a nakafocusda iti ekonomia, drugs ken pulitika,”

“Ania kayatmo a sawen a kinapudno.”

“A sika ket napudno a tao. Nupay kastoy ti pagyanam, inawisnak ditoy.”

Kabayatan ti panagdengngegna iti ibagbaga ni Fermin, kas man adda dagiti mangmangneg ken masirmatana nga adda agpakpakaasi a magergerretan iti laslasag a pagpiespiestaan dagiti bingraw. No kastan ti mapanunotna, ikarkarigatanna a lagipen no kaano, sadino, wenna asino ti akintimek kadagita – no kuan kasla malangaaanna ti bagina. Ngem agpukaw met laeng.

“Mayat no maipamatmatmo dayta,” insarurong ni Boni, “ta adu dagiti di masuksukayan a kinarigat ken palimed ditoy. Kas kadagiti maladaga a maibasbasura ditoy.”

Napatung-ed ni Fermin. “Isu ti trabahok, manong – ti agsukay.”

Kas kadagiti impakitam itay a ladladawan. Pagarupek la ngarud a maysaka nga undercover,” adda bagas iti naudi nga imbaga ni Boni.

“File ti opisinami dagidiay impakitak itay,” panangiyaw-awan ni Fermin. “Ania ti formal a naganmo manong, tagaano ken kaanokayo pay nga agbasbasura?”

“Dinak um-umsien. Adda atapko kadagiti tigtignaymo.”

“Panggepko nga ikkanka iti ules ken pungan, Kayatmo?” naalluad nga imbaga ni Fermin. Adda latta atapna. “No la ketdi ta saannak nga isagmak,” innayon ni Boni, “pagyamanak unay-unay. Di kan gumatgatang iti baro. Mabalinen ti nausar.”

“Basta sagutanka, Manong... Ania kadi tay naganyon a kumpleto?”

“Dimon damagen ti naganko, manong kunam lattan. No maminsan, alwadam ta dilam nga agala iti impormasion – kas pangarigan no apay a nakaabbungotak idinto nga addatan ditoy uneg,” adda naguneg ti sarita ni Boni.

Nagtungtung-ed ni Fermin. “Dispensarennak, manong.”

“Pinastrekka ditoy a kas katalek,” nagwitwit ni Boni. “Diak kayat a rummuarka a kas kasupanget.” Inwagis ni Boni ti ipapapanawnan.

Nagparbeng latta ni Fermin. “Yumaykonto ti ulesmo, manong.”

Saan a simmungbat ni Boni.

“Agkitatanto manen,” manong adda latta isem iti panagpakadana.

INALDAW a padpadanan ni Boni ni Fermin. No maminsan uray iti rabii adda latta daytoy a pampanunotenna. Dita a malagipna iti panangpabainna idi agdamag maipapan iti kumpleto a naganna. Sayang no saanen nga agsubli pay ni Fermin.

Makarikna la ket ngarud iti dagensen iti kaungganna. Nasuroken a duapulo tawen nga awan nakalaengenna a kas iti kinapasig ni Fermin. Masennaayan.

Inikkatna ti abbungotna. Sana inaprosan dagiti piglat nga aglikmot iti pispisna, agong, muring ken uray lapayagna. Sa kimmita iti sarming. Nabayag nga imbutbutngan ken imbabainanna dayta. Saanna a malagip ti rupana sakbay a nadadael daytoy.

Ay-ayenna ti bagina. Kas ita a makitana manen ti bagina nga agpakpakaasi a magergerretan iti laslasag, sa maputed, sa manen pagpiespiestaan dagiti bingraw, ngem nasilpuan a naramaraman ti dara kabayatan nga adda timek ti lalaki nga agipangpangta.

Napasennaay. Napalua. Nagkas-ang la ketdi daytan a lagip.

MASMASDAAW ni Boni iti naminsan nga aldaw ta adda ar-aribungbongan dagiti bumabasura. Pinalawlawanda ti ayan ti nalugnak nga pannakayaon iti maysa a bangkay nga agruprusan.

Idi makaasideg ni Boni nasaksianna ti pannakaisakay ti bangkay iti ambulansia. Napasarimadeng ni Boni ta ania la ketdin ti ranggas dagiti tattao a manggudas lattan iti padada.

Masemsem a pimmanaw a napan nagsapul iti mailakona. Agibunbunagen iti naurnongna idi nasirpatanna ni Fermin nga umas-asideg kenkuana.

"Komusta, manong," inkablaaw ni Fermin.

"Apay nga itaka laeng? Sumrekka ta naasuk."

"Adu ti nagtaktakak," kinuna ni Fermin, sana inyawat ti awitna nga ules ken makmakan ken diario.

"Agtugawka," saan a mailadawan ti ragsak ni Boni.

"Apay dim kitaen toy selpon ken kamerak no irekrekordko ti saritaanta," naaluad nga insawangna. "Madamdama pagawidennak, manen ket."

"Nabayagen a diak nakanggeg iti angaw," kuna ni Boni. "Saan a kadawyan a makanggegak iti panangisakit manipud iti sabali a tao."

"Saan nga angaw didiay, Manong. Napasnek."

"Maturogka ngarud ditoy, Tapno adda kaulesko." Gandatnan nga iruar ti ules.

"Siakon ti manglukat. Ta no adda bomba dita, siak ti umuna a mapirsapirsay.

Minatmatanna ni Boni ti kasangona. "Magustuak ti kinapudnom. Ngem maamakak a maysa nga aldaw ket maammuak lattan nga undercoverka gayam nga umay mangkemmeg kaniak. Ipagarupko a daytoy itedmo nga ules ket maysa la gayam nga appan."

"Sakbay a sungabatanka, luktam man pay laeng dayta sagutko kenka," kinuna ni Fermin," a sipapasnek.

Puonay a ragsak ni Boni idi mairuarna ti ules. Nakapimpintas. Adda pay nayonna a tishirt, shorts ken briefs, ken sandwich. Kadagitoy pay la a bambanag, kasingednan ni Fermin. Kas man makalua isuna iti nalaus a kinaragsak.

"A-agyamanak, adingko." Maragsakan unay-unay ni Boni.

"Awan aniamanna, manong," insubadna ni Fermin.

"Dios-ti-agngina, ading. Diak naisawang dayta ading iti nabayag. Ken nagpintas a mangngegan kalpaskan iti adu a tawen. Kayatna a sawen a no undercoverka, natnagakon iti appanmo."

"Kas man mangkarkaritka itatattan, manong. Kas man adda a talaga ti ilemmengmo a rumbeng a maammuak."

Likukipna ti pagiwarnak. Impakitana ken ni Boni ti ladawan.

Innala ni Boni. Pinalabsanna ti diario. Binigbigna ti ladawan nga itudtudo ni Fermin. Ket bassibassit, kas man ti adda masirmatana iti ladawan ti mangimanmandar ti pannakailap ken pannakadadael ti rupana. Ken adda pay sabali pay timek babai nga agpakpakaasi.

"Am-ammom dayta adda iti ladawan, manong?"

Nabayag a nagpanunot ni Boni sa naglingaling

"Ikidemmo dagita matam, manong."

Kasla man adda mapadpadaananna a mapasamak. "Nakasaganaakon no adda damagem."

Inruar ni Fermin ti pitakana. Kalpasanna, linuktanna nga impakita ti nagyan daytoy. Idi malpas, inyawatna ken ni Boni tapno isuna met agsukimat.

“Sika met ti mangkita no adda ti dim magustuan, ibelleng wanno kukuamon.”

Awan ti inaramid ni Boni. Dagus met laeng nga insublina daytoy. "Awan ti interesko a mangammo iti kinataom. Awan biangko no puliska wanno kayatnak nga ipakulong.”

"Manong, addaak ditoy saan a para iti mismo a pagimbagak,” diretso a nakakita ni Fermin iti rupa ni Boni a naubbongatan. "Ulitek a lukatan nga iruar daytoy nilaon ti pitakak, no adda ti dim magustuan saktannak wanno pagawidennakon. No met adda magustuam kukuamon.

Niluktanna ti pitakana, sana in-inut nga inrurar dagiti nagan daytoy: Manila Journal ID, driver's license, ladawan ti babai. Napintas ti maysa. Piglatan a rupa ti maikadua.

“Matmatam a nalaing, manong.”

Minatmatan ni Boni ni Fermin dagiti dua a ladawan. Nabayag.

Minatmatan a nalaing ni Boni ti ladawan. "Asino daytoy?"

Saan a simmungbat ni Fermin. "Malagipmo a dim sinungbatan dagiti saludsodko idi? Isu nga ita, dika met sungsungbatan. Parehastan.”

"Kunak man no aggayyemta?" adda pannubok iti timek ni Boni. Pilipilitenna nga agsao daytoy.

"Mas nga agulimekak," inridis ni Fermin.

"No kasta met aleng, agawidkan," induron ni Boni ni Fermin.

Saan a nagpaiduron ni Fermin. Ketdi indiretsona ti nagtugaw.

Kalpasanna, minatmatanna iti diretso ni Boni. Naulimek nga inruarna ti bolpenna sa nagsurat. Insarunona a kinupin.

Madamdama pay, siiigemen ti kanigidna iti ladawan, Idinto ta ti naisurat nga address iti kanawan. Nalawag dagita ken ni Boni: "Agpilika manong: daytoy adres wanno daytoy ladawan?"

Naulimek ni Boni.

“Agpilika no ania ti kayatmo: ti ladawan wannot ti adres?"

Naglingaling ni Boni.

Nabayag a minatanna ti ladawan. Inkidemna. Idi kuan, ti parmata a nasilpuan iti panagparang ti ladawan ti babai a mapirpirsayan ken magergerretan met iti laslasag ti rupana. Agpukpukaw. Agpakpakaasi.

Di nagbayag, nabukelna ti pakabuklan ti sirmatanan. Malagipnan. Ti lalaki ti drug lord a karibalna ken ni Adela nga asawana, a masakogen idi. Gapu iti unget daytoy ta naglemmengda ken ni Adela, kas man baboy ti namay-anda kadakuada a dua idi masapulanda ti nanglemmenganda. Dina malagipen no ania ti napasasamakna. Ngem ita, nalawagen, ti ipakpakita ni Fermin a ladawan.

Awan ti pinilina iti dua. Ngem nagpaala iti ladawan.#